

ริเริ่ม-ปฏิบัติ-ต่อยอด
การจัดการเรียนรู้อย่างยั่งยืนโดยชุมชน
ถอดบทเรียนจากศูนย์การเรียนรู้คู่ชุมชนกับ กทช.

เชาวนดิศ อัครกุล อเนกพล เกื้อมา
สมโภชน์ รอดวงษ์ ณิชู กาญจนศิริ
และธีรพงษ์ ประทุมศิริ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะนักวิจัยที่ปรึกษา โครงการศูนย์การเรียนรู้คู่ชุมชนกับ กทช.

“ ริเริ่ม ปฏิบัติ ต่อยอด ” เป็นคำที่ใช้เรียกชื่อต้นแบบแนวคิดการพัฒนาการจัดการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ซึ่งคณะนักวิจัยฯ ได้รับการกิจการสร้างแนวคิดนี้ และการประยุกต์แนวคิดนี้สู่หนทางการปฏิบัติจริง บทความนี้จึงมุ่งเพื่อบอกเล่าเรื่องราว บทเรียน ความเข้าใจ และความหวัง ที่เกิดขึ้นกับคณะนักวิจัย ตลอดระยะเวลา 2 ปี ที่ได้ช่วยกันฝัน ช่วยกันสร้าง ช่วยกันเสริม เพื่อเป็นเรื่องราวประสบการณ์จากคนปฏิบัติกลุ่มนี้ จะเล่าสู่ชุมชนคนปฏิบัติกลุ่มอื่นๆ ที่กำลังจะเริ่มสร้างศูนย์แห่งการเรียนรู้ซึ่งจะอยู่คู่ชุมชนของประเทศไทยไปอย่างยั่งยืน

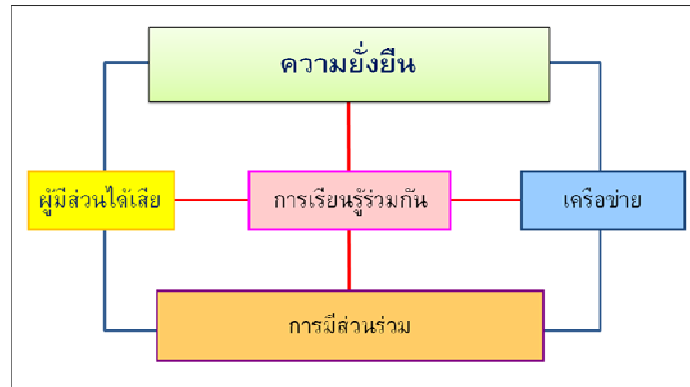
ที่มา: การกิจ คำถาม กับหลักคิดของคำตอบ

คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ได้มอบหมายภารกิจให้ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายใต้การดำเนินงานของคณะนักวิจัย โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่มีความแตกต่างทางด้านกายภาพ และสังคมใน 5 ภูมิภาค ของประเทศ เพื่อดำเนินการศึกษาวิจัยและจัดสร้างเป็นต้นแบบศูนย์การเรียนรู้ที่สามารถฉลาดใช้เทคโนโลยีโทรคมนาคมและการสื่อสาร รวมถึงสารสนเทศกับการพัฒนาของชุมชน ทั้งนี้ เพื่อค้นหาคำตอบของคำถามที่ว่า

ทำอย่างไร? ให้ศูนย์การเรียนรู้คู่ชุมชน มีความยั่งยืน
ทำอย่างไร? ให้ศูนย์การเรียนรู้คู่ชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ซึ่งในขอบเขตของการแสวงหาคำตอบเหล่านั้นได้ครอบคลุมในทุกมิติ ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ รูปแบบของศูนย์การเรียนรู้คู่ชุมชนที่ควรเป็น รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์ฯ การจัดการทรัพยากรบุคลากร เป็นต้น จึงส่งผลให้กระบวนการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เน้นการมีส่วนร่วมจากประชาชน ร่วมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น ตลอดจนร่วมสะท้อนถึงผลที่อาจเกิดขึ้น และรวมทั้งปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ต่างๆ ในการดำเนินงาน

หลักคิด ที่ผู้นำชุมชน ผู้สนับสนุนการจัดสร้างศูนย์ฯ ตลอดจนประชาชนในพื้นที่ พึงมีในการเตรียมการเพื่อการสรรค์สร้างในการใช้ประโยชน์จากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของทุกๆ ชุมชน เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน มี 4 องค์ประกอบคือ

หลักคิดพื้นฐาน 4 ประการสู่ความยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

1. **หลักของการมีส่วนร่วม:** เปิดโอกาส และสนับสนุนให้ทุกภาคส่วน ร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตาม
2. **หลักของผู้มีส่วนได้เสีย:** สร้างความรู้สึกในชุมชนถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน สร้างความตระหนักถึงการดูแล รักษา ทะนุถนอม การจัดหาเครื่องมือ อุปกรณ์ สื่อ เพื่อสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน เพื่อใช้งานศูนย์การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. **หลักของการสร้างเครือข่าย:** สนับสนุนเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อสามารถประสานเกื้อกูลกันระหว่างศูนย์การเรียนรู้กับชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเครือข่ายระหว่างศูนย์การเรียนรู้อื่น ๆ
4. **หลักของการเรียนรู้ร่วมกัน:** สนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และได้นำผลเหล่านั้นไปสู่การปฏิบัติ เป็นวิถีร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ที่ไป: ศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบนำร่อง ทั้ง 5 แห่ง กับการค้นพบอัตลักษณ์ของชุมชน

กระบวนการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ยึดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก หรือเรียกว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีทั้งสำรวจพื้นที่กายภาพ สังคม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก ตลอดจนการอบรมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นการศึกษาเฉพาะพื้นที่และร่วมกันแลกเปลี่ยนข้ามพื้นที่ เพื่อสร้างเครือข่ายของศูนย์การเรียนรู้ร่วมกัน ศูนย์การเรียนรู้ที่ได้เริ่มนำร่องในโครงการนี้มี 5 แห่ง กระจายอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ได้แก่

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกับ กทช. องค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
 เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ประชาชน ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ ตามอัตลักษณ์ของชุมชน
 “ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกับ กทช. เทศบาลตำบลสามง่าม อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร
 เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ประชาชน ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ ตามอัตลักษณ์ของชุมชน
 “ศูนย์สามวัย เพื่อตอบสนองการใช้งานแก่เยาวชน ประชาชนในวัยทำงาน และสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน”

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกับ กทช. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
 เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ประชาชน ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ ตามอัตลักษณ์ของชุมชน
 “เพื่อขยายโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้”

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกับ กทช. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองท่อมใต้ อำเภอลำดวน จังหวัดกระบี่
 เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ประชาชน ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ ตามอัตลักษณ์ของชุมชน
 “เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของจังหวัดกระบี่”

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกับ กทช. องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี
 (พิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์เมืองท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)
 เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ประชาชน ส่งเสริม และสนับสนุนให้พัฒนาสู่ความยั่งยืนของ
 “แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ลักษณะพิพิธภัณฑสถานที่มีชีวิต และความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน”

หนทางเปลี่ยนผ่าน : ริเริ่ม ปฏิบัติ ต่อยอด

ริเริ่ม
 ต้องเริ่มทั้งด้านกายภาพ และสังคม พร้อมๆ กัน
 ย่ยารอให้กาพภาพพร้อม แล้วค่อยเริ่มกระบวนการทางสังคม

ช่วงแรกของการริเริ่มศูนย์การเรียนรู้จากการนับศูนย์ คือยังไม่มีอะไร เป็นช่วงสำคัญ เป็นช่วงที่ต้องสำรวจความพร้อมทั้งด้านกายภาพ และต้องสำรวจความพร้อมด้านสังคมไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีแนวคิดเพื่อการจุดประกาย และกระตุ้นประชาชนในพื้นที่ให้รับรู้ถึงรูปธรรมของเทคโนโลยีสารสนเทศที่อาจจะเอามาใช้ในศูนย์การเรียนรู้ ทั้งนี้ เพื่อให้เมื่อมีศูนย์การเรียนรู้เกิดขึ้นในชุมชน มีเครื่องมือ อุปกรณ์ คอมพิวเตอร์ หรืออินเทอร์เน็ตแล้วคนในชุมชนจะไม่กลัวที่จะเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศ และพร้อมที่จะเข้ามาเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ แล้วจะได้เข้าใจว่าเทคโนโลยีสารสนเทศเหล่านี้จะนำมาใช้เพื่อเกื้อกูลให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้อย่างไร

การริเริ่มในด้านโครงสร้างกายภาพพื้นฐาน หมายถึง การสำรวจความพร้อมของสถานที่เดิม เลือกสถานที่ที่เหมาะสมซึ่งสามารถดำเนินการประสานกับหน่วยงานราชการ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เอกชนที่เกี่ยวข้อง และประชาชนในชุมชนซึ่งจะเป็นผู้ใช้งานหลักของศูนย์การเรียนรู้ที่จะจัดสร้าง สถานที่สำหรับจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ควรมีพื้นที่เพียงพอ มีสภาพความพร้อมที่จะสามารถปรับปรุงขึ้นมาเพื่อให้ติดตั้งระบบเทคโนโลยี

สารสนเทศต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการใช้งานภายในศูนย์ฯ อาทิ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต อุปกรณ์สนับสนุนการประชุม/อบรมต่างๆ เป็นต้น สามารถดูแลความปลอดภัยได้ง่าย แต่ที่สำคัญคือควรเป็นแหล่งที่สะดวกและง่ายต่อการเข้าถึง รับรู้และเรียนรู้ข้อมูล สารสนเทศ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นส่วนของการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของประชาชนในชุมชน ประชาชนต้องสะดวกใจที่จะเข้ามาใช้งานได้ในยามว่างจากงาน ไม่ใช่เข้ามาได้แต่ช่วงที่มีการจัดอบรม หรือการประชุมให้โดยศูนย์ฯ เท่านั้น เพราะศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มิใช่ห้องคอมพิวเตอร์ขององค์กร และมีใช้ร้านอินเทอร์เน็ตคาเฟ่ที่มุ่งแสวงหากำไร โดยอาจจะละเลยการใช้งานเทคโนโลยีในทางที่เหมาะสม

การริเริ่มในด้านแนวคิดกับประชาชนในพื้นที่ เป็นการริเริ่มในกระบวนการทางสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีของประชาชนในพื้นที่ให้บริการ ซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินงานทั้งเรื่องของการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อการนำพาศูนย์การเรียนรู้ไปสู่ความยั่งยืน และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้ต่อไปในอนาคต ชุมชนจะสามารถร่วมกันบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพสู่ความยั่งยืนได้นั้น จำเป็นต้องดำเนินงานบนพื้นฐานของหลักคิดพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1. **หลักคิดความเป็นเจ้าของ** กล่าวคือ ต้องร่วมกันสร้างความตระหนักให้ประชาชนรับรู้ และมีส่วนร่วมในศูนย์การเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นเสมือนหนึ่งเป็นเจ้าของศูนย์นั้น ๆ ให้ได้
2. **หลักคิดผู้มีส่วนได้เสีย** กล่าวคือ ประชาชนควรรับรู้ และเข้าใจถึงประโยชน์ที่พึงจะได้รับ หรือเกิดขึ้นจากการมีศูนย์การเรียนรู้ และทำอย่างไรจะทำให้ศูนย์การเรียนรู้ที่สร้างขึ้นนั้นสามารถทำให้เกิดประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า
3. **หลักคิดการมีส่วนร่วม** กล่าวคือ ประชาชนในทุกกลุ่ม เพศ วัย ควรได้มีส่วนร่วมในความเป็นเจ้าของ ในความเป็นผู้มีส่วนได้เสีย และที่สำคัญคือมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับผลประโยชน์ทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นจากการมีศูนย์การเรียนรู้ ประชาชนจึงควรได้รับรู้ร่วมกันว่ากำลังจะเกิดอะไรขึ้นในชุมชนของเขา ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ความต้องการของเขาอย่างแท้จริง ประชาชนได้ร่วมปฏิบัติและหรือร่วมสร้างศูนย์การเรียนรู้ร่วมด้วยกัน และประชาชนได้ประเมิน และตัดสินใจความเหมาะสมของศูนย์การเรียนรู้กับสภาพของชุมชน และสอดคล้องกับความต้องการร่วมกันของชุมชน

นอกจากนี้ การบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนั้น จะต้องสร้างความสมดุลให้ได้ ระหว่างเป้าหมายทางธุรกิจของในมุมมองของเอกชน กับเป้าหมายการให้บริการสังคมด้วยบทบาทภาครัฐ จึงจะสามารถจัดให้บริการโทรคมนาคมและเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีในศูนย์การเรียนรู้ที่ก่อประโยชน์แก่ประชาชน และชุมชนในพื้นที่ชนบทได้อย่างมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน (sustainable development)

ปฏิบัติ

คณะกรรมการบริหารศูนย์การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชน
แผนคน แผนงบประมาณ แผนกิจกรรม แผนการประเมินและปรับปรุง
แต่มีเพียงแผนไม่ได้ ต้องลงมือทำ อย่างจริงจัง

การลงมือทำ นำแนวนโยบายมาแปลงสู่การปฏิบัติเพื่อประสิทธิผลอย่างเป็นรูปธรรม ควรมุ่งผลักดัน สนับสนุน และจัดการให้มีการใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ และทรัพยากรของศูนย์การเรียนรู้อย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์ต่อชุมชน ผู้นำชุมชนของศูนย์การเรียนรู้ควรเอื้อและสนับสนุนให้ประชาชน และภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้สามารถเข้าถึงศักยภาพ และบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง

การสนับสนุนด้านต่างๆ ที่มาจากภายนอกหรือภายในชุมชน เช่น งบประมาณ การจัดหาหรือรวบรวมองค์ความรู้ การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จะต้องเกิดขึ้นภายใต้การบริหารจัดการของคณะกรรมการฯ ที่มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ตลอดจนตระหนักถึงคุณค่าของประชาชนในชุมชนอย่างเท่าเทียม และมีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

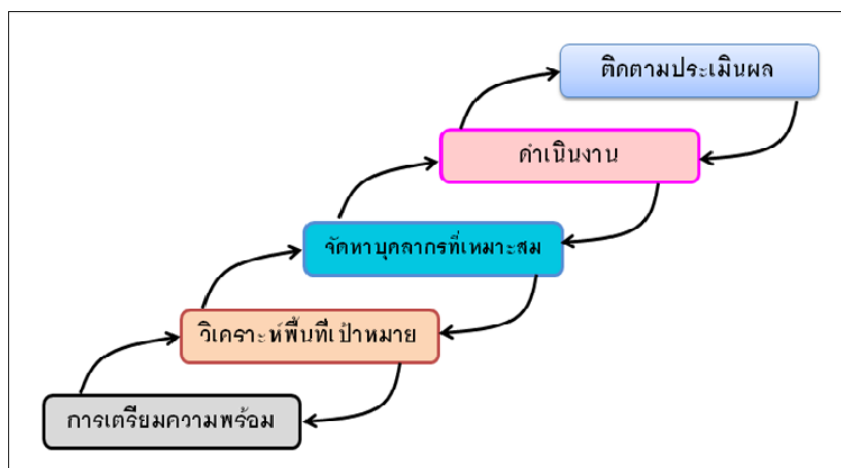
การปฏิบัติดำเนินการในลักษณะที่มีความยืดหยุ่น ผ่อนปรน แต่ยังคงต้องในหลักการและเป้าหมาย ยึดเอาผลลัพธ์ที่จะได้เป็นที่ตั้ง และยึดเอาวิธีการที่ถูกทดลองเป็นตัวขับเคลื่อน เหล่านี้เป็นหลักปฏิบัติสำคัญที่ได้ดำเนินการ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างบรรยากาศและสังคมของการเรียนรู้ร่วมกัน แต่ทั้งนี้จะไม่ละเลยหลักการและสิ่งที่จะต้องจะเป็น

กิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้นี้อาจมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละชุมชน เช่น การประชุมรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนเกี่ยวกับสิ่งที่อยากได้จากศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนนี้, การเปิดให้ประชาชนได้เข้าใช้งานในแต่ละวัน, การจัดอบรมพื้นฐานคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ตเพื่อเสริมทักษะให้คนในชุมชน, การสอนประกอบและซ่อมคอมพิวเตอร์, การสอนการสร้างหน้าเว็บไซต์, การให้โรงเรียนหรือสถานศึกษา และนักศึกษา กศน. ได้เข้าใช้งานในวิชาที่ต้องการเครื่องคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

แต่กิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ไม่ควรยึดติดแต่เพียงว่าต้องเป็นกิจกรรมที่ต้องมีการใช้คอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ตเท่านั้น แต่ควรมองว่ากิจกรรมใด ๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของคนในชุมชน ย่อมเป็นสิ่งที่ศูนย์การเรียนรู้พึงกระทำ และส่งเสริมให้มีได้ ดังนั้น หน้าทีของศูนย์การเรียนรู้จะไม่ถูกจำกัดอยู่แค่ห้องและตัวอาคารที่ใช้จัดตั้งเท่านั้น แต่ศูนย์การเรียนรู้ต้องก้าวให้พ้นออกจากกรอบที่จำกัดเชิงกายภาพเหล่านี้ และมุ่งออกไปสู่ชุมชน ทำกิจกรรมโดยผนวกเอาการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหลัก และหากกิจกรรมการเรียนรู้เหล่านั้นจะได้ใช้ประโยชน์จากสถานที่ อุปกรณ์ของศูนย์การเรียนรู้ก็เป็นเรื่องที่ดี กิจกรรมที่อาจจะเข้าข่ายนี้ทำหลาย แต่มี

ประโยชน์ และเข้าถึงชุมชนได้ เช่น กิจกรรมร่วมกับชุมชนเพื่อจัดทำสวนสมุนไพรพุทไธสง ในบริเวณหน้าสถานที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งสามารถบูรณาการกับการค้นคว้าข้อมูลสมุนไพรในอินเทอร์เน็ต การสอนคนในชุมชนให้ใช้คอมพิวเตอร์ทำสื่อกราฟิกง่ายๆ เพื่อเป็นป้ายบอกสมุนไพรแต่ละชนิด แล้วประชาชนเข้ามาใช้งานศูนย์การเรียนรู้ก็ได้รับความรู้เหล่านี้ไปในตัว และใช้สวนสมุนไพรเป็นที่พักผ่อนได้ กิจกรรมผู้เฒ่าผู้แก่ผู้เยาว์เขียน เพื่อให้เยาวชนได้ออกไปพูดคุย สัมภาษณ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่รู้ภูมิหลังของชุมชน หรือเป็นปราชญ์ชุมชน แล้วได้นำกลับมา ร้อยเรียงเป็นเรื่องราวและทำเป็นหน้าเว็บไซต์เพื่อบอกเล่าสิ่งดีๆ เหล่านี้ของชุมชนไปยังสังคมภายนอก และยังเป็นการปลูกฝังความรักชุมชนให้กับเด็กๆ กิจกรรมการอบรมพื้นฐานงานจักรสาน การสอนจัดทำเครื่องประดับ ลูกปัดโบราณ งานประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น การสอนการออกแบบหีบห่อบรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า เหล่านี้ล้วนเป็นกิจกรรมที่ได้ก้าวผ่านการมองว่าศูนย์อินเทอร์เน็ตของชุมชน ต้องพัฒนาไปสู่ศูนย์การเรียนรู้คู่ชุมชนให้ได้ จึงจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง

ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมใดที่จะขึ้นดำเนินการ กรอบแนวคิดในการปฏิบัติให้กิจกรรมเหล่านั้นเป็นผลขึ้นมา จะอยู่บนพื้นฐานหลักปฏิบัติ ที่คณะวิจัยสังเคราะห์ขึ้นมา เรียกว่า **ผสม** หรือ **PASOME** ดังนี้

ผังความคิดแบบผสมโมเดล (PASOME Model) สำหรับการทำกิจกรรมต่าง ๆ

การเตรียมความพร้อม (Prepare): เป็นการเตรียมเพื่อเอื้อและสนับสนุนให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ เช่น ด้านเทคนิค ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ และภูมิสังคม ที่สอดคล้องและเอื้อต่อการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายในแต่ละระดับ ด้านเนื้อหา ได้แก่ การเข้าใจและรู้ถึงบริบททางสังคมชุมชน เช่น อัตลักษณ์ จุดแข็ง จุดอ่อน เพื่อเอื้อและสนับสนุนให้เกิดโอกาสสร้างความเข้มแข็งโดยผ่านการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน

วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย (Analysis): เป็นการให้ความตระหนักถึงความสำคัญของผู้รับบริการ หรือ ผู้ใช้บริการจากศูนย์การเรียนรู้ อันได้แก่ ศักยภาพของคนในชุมชน เช่น ความรู้ ความสามารถ ทักษะในการเข้าถึงแหล่งข้อมูล การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การประยุกต์ใช้สารสนเทศ เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องพิจารณา

ความต้องการเรียนรู้เทคโนโลยีสารสนเทศของประชาชน เป็นการเปิดรับ และสร้างความรู้สึกรับต่อการยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต เป็นต้น

จัดหาบุคลากรที่เหมาะสม (Setting): การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ บุคลากรเป็นสิ่งสำคัญ และเสริมสนับสนุนให้องค์กรมีความเข้มแข็ง ทั้งนี้พื้นฐานคุณลักษณะที่ควรมีในบุคลากรของศูนย์การเรียนรู้จะรวมถึง การมีความรู้ความสามารถทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับขั้นพื้นฐานและพร้อมพัฒนาทักษะต่อยอดอื่น ๆ การมีความรู้ ความเข้าใจในการทำงานร่วมกับชุมชน ตลอดจนริเริ่มพัฒนากิจกรรม หรือ โครงการที่เกี่ยวข้องในเชิงสร้างสรรค์ การมีทักษะในการให้คำปรึกษาและบริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น

ดำเนินงาน (Operation): มีแผนปฏิบัติการในระยะต่าง ๆ ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ตรงกับความต้องการและความเหมาะสม

ติดตาม และประเมินผล (Monitoring & Evaluation): มีการติดตามและประเมินผล ตลอดจนปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายระหว่างที่กำลังดำเนินกิจกรรม และเมื่อสิ้นสุดกิจกรรมที่ดำเนินการ

ต่อยอด

เป็นเป้าหมายและความหวัง

ต่อยอด เป็นเป้าหมาย และความหวังที่ต้องการให้ศูนย์ฯ ได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้หรือแหล่งเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนพร้อมทั้งการพัฒนาด้านต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยง ช่วยเหลือ เกื้อกูลเป็นเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ และพัฒนาไปสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนต่อไปในอนาคต

งานต่อยอดที่สำคัญคือการสร้างความรับรู้ การเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศของคนในชุมชนได้อย่างทั่วถึง ประชาชนทุกคนในพื้นที่ควรมีโอกาสรับรู้ เข้าถึง ตลอดจนพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของตนเอง เพิ่มขึ้นอย่างเสมอ เป็นกิจวัตรของคนในชุมชนที่จะเข้ามาที่ศูนย์การเรียนรู้ และเป็นกิจวัตรของศูนย์การเรียนรู้ที่จะสรรค์สร้างบรรยากาศให้คนเข้ามา

การสร้างการรับรู้ การจัดอบรมความรู้คอมพิวเตอร์เบื้องต้น การอบรมเชิงปฏิบัติการคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต ควรเป็นกิจกรรมที่มีดำเนินการอยู่เสมอ แต่ปรับเนื้อหาให้เท่าทันความสนใจของคนในชุมชน ซึ่งก็จะได้พัฒนาทักษะด้านนี้ไปเพิ่มเติมอยู่ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ อาจจะมีการประสานและได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในชุมชน

งานด้านการสนับสนุนการเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นการดำเนินงานของ กสทช. เพื่อขับเคลื่อนศูนย์การเรียนรู้แต่ละแห่งซึ่งอยู่ในประชาคมแห่งศูนย์การเรียนรู้ฉบับร้อย นับพัน ที่จะมีการสร้างกันขึ้นจนทั่วประเทศนี้ ได้มีโอกาสที่จะร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ต่อไปในอนาคต การจัดประชุมแลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการ การสนับสนุนการดำเนินงานกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องเพื่อสามารถเชื่อมโยงการดำเนินกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์อินเทอร์เน็ตต่าง ๆ เข้าด้วยกันจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่ง

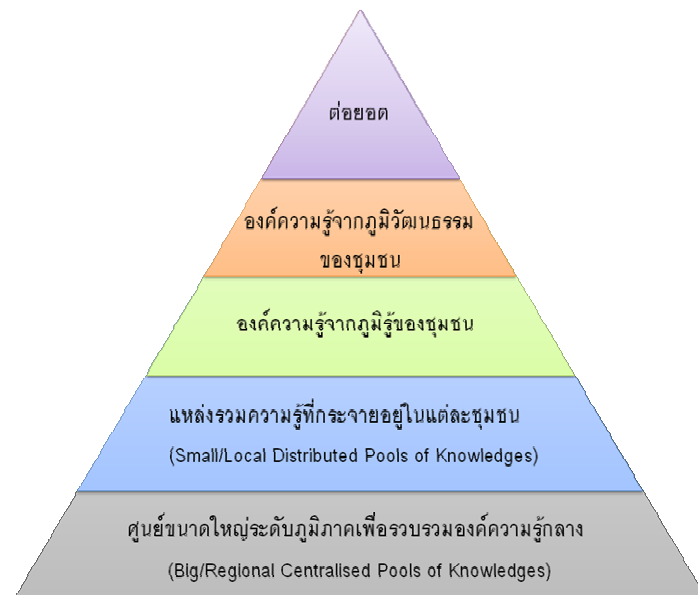
สิ่งสำคัญในการต่อยอดคือคน การสร้างความตระหนักในบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ฯ ให้เป็นผู้มีจิตสำนึกสาธารณะเพื่อสนับสนุนการทำหน้าที่ผู้ให้บริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ, มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการไปสู่ความยั่งยืน, มีทักษะการทำงานร่วมกัน และการมีส่วนร่วมกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในชุมชนอย่างสร้างสรรค์ และมีแนวคิดความเป็นเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของแต่ละศูนย์ฯ เป็นหัวใจของการขับเคลื่อนที่ไม่เพียงแต่ชุมชนที่มีศูนย์อินเทอร์เน็ตหรือศูนย์การเรียนรู้ของตนพึงพยายามช่วยกันส่งเสริม แต่หน่วยงานสนับสนุนจากตรงกลาง เช่น สำนักงาน กสทช. ก็จะมีบทบาทที่สำคัญเช่นกัน

ศูนย์การเรียนรู้ที่จะสามารถพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน และเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างแท้จริงได้นั้น ต้องบูรณาการภายใต้เงื่อนไข ภูมิสังคมที่แตกต่างกัน หากแต่สะท้อนถึงความเป็นตัวตนของสังคมท้องถิ่นที่สามารถนำไปประยุกต์และบูรณาการให้มีขึ้นได้ อัตลักษณ์ของชุมชน ตลอดจน ศักยภาพ ความเข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นพื้นฐานของการนำไปสู่การพัฒนาศูนย์ฯ เพื่อความยั่งยืน การดำเนินงานในลักษณะ "ค่อยเป็นค่อยไป" คล้ายกับวลีที่มาจากชุมชนรากหญ้าของเครือข่ายอินแปงที่กล่าวว่า “เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ ” โดยประชาชนหรือการมีส่วนร่วมจากชุมชน ไม่ส่งผลกระทบต่อความสามารถและศักยภาพของประชาชนในท้องถิ่นในการปรับตัวรับสภาวะความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลัง มีแนวทางซึ่งสอดคล้องกับการสร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศ ในขณะที่ชุมชนสามารถเห็นคุณค่า และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ความสามารถในการบูรณาการใช้ทรัพยากรที่มีภายในศูนย์ฯ ได้อย่างคุ้มค่า และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดต่อชุมชน ตลอดจนพยายามลดความซ้ำซ้อนกับการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ลักษณะอื่น ๆ ที่มีอยู่ในหน่วยงานของส่วนราชการต่าง ๆ หากแต่ใช้แนวทางการบูรณาการและการเชื่อมเครือข่ายแทน

สิ่งสำคัญชุมชนต้องไม่ละเลยและปฏิเสธสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งได้แก่องค์ความรู้ของชุมชนเอง และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ตกผลึกในแต่ละชุมชนนั้นผ่านเครือข่ายของศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งอาจจะดูแลโดยสำนักงาน กสทช. จากส่วนกลาง โดยความรู้ที่รวบรวมอาจจะมารากฐานเดิมของชุมชนในสองลักษณะ คือ

1. ภูมิรู้ของชุมชน หมายถึงองค์ความรู้ที่นำไปใช้ในการดำรงชีวิต เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในชุมชน เป็นความรู้ที่กินได้ เช่น องค์ความรู้ที่ได้จากการทดลองตามแนวทางทฤษฎีของการทำเกษตรแบบพอเพียง องค์ความรู้ที่ใช้ในงานฝีมือประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ในพื้นที่ หรือข้อมูลแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวและสินค้าของชุมชนในพื้นที่ เป็นต้น การจัดการองค์ความรู้ในด้านนี้มุ่งให้สิทธิแก่ประชาชนได้เข้าถึง และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์กับตนเองและกับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชุมชนได้
2. ภูมิวัฒนธรรม หมายถึง องค์ความรู้ที่ได้รับการพิสูจน์ด้วยกาลเวลา และกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น องค์ความรู้จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พิธีกรรมในท้องถิ่น ภาษาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมหรือประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้านต่างๆ เป็นต้น องค์ความรู้ในลักษณะนี้เป็นองค์ความรู้ที่กินไม่ได้แต่อิ่มได้ ซึ่งมีคุณค่าทางด้านจิตใจ ช่วยสร้างความอึดเอิบ ความภาคภูมิใจในมรดกของชุมชน และสะท้อนถึงรากเหง้าของอารยธรรมที่สืบสานกันมาอย่างยาวนาน การจัดการองค์ความรู้ในด้านนี้มีใช้มุ่งให้สิทธิแก่ประชาชนได้สามารถเข้าถึงความรู้ได้เท่านั้น แต่ควรมุ่งให้เกิดจิตสำนึกถึงหน้าที่ในการรักษาปกป้อง และอนุรักษ์ให้มรดกแห่งองค์ความรู้เชิงวัฒนธรรมนี้ได้สืบทอดสู่เยาวชน และรุ่นลูกหลานสืบต่อไป

ชุมชนทุกชุมชนมีโอกาสในการค้นพบซึ่งภูมิรู้และภูมิวัฒนธรรมแห่งตน การสร้างแหล่งรวมความรู้ที่กระจายอยู่ในแต่ละชุมชน (Small/Local Distributed Pools of Knowledges) ซึ่งได้จากการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้คู่ชุมชนขึ้น จึงนับเป็นก้าวต่อไปที่สำคัญยิ่งของสำนักงาน กสทช. ที่จะสามารถสร้างความเท่าเทียม ทัวถึง และสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผังความคิดของการต่อยอดในการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้คู่ชุมชน

จุดจบของจุดเริ่ม ไม่ใช่จุดเริ่มของจุดจบ

ประสบการณ์ หลักคิด และหลักปฏิบัติที่คณะวิจัย จากจุฬาฯ ได้มีโอกาสในช่วงหนึ่งของหน้าที่การงานเข้ามาช่วย และทำงานร่วมกับสำนักงาน กทช. และ กสทช. ที่สำคัญร่วมกับชุมชนในทุกพื้นที่ เราได้ร่วมกลับมาไว้ในบทความนี้ ซึ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่านี่จะไม่ใช่อุบัติเหตุของจุดจบ แต่เป็นจุดจบของงานในช่วงหนึ่งเพื่อเป็นจุดเริ่มงานในช่วงต่อไปของแต่ละชุมชน เพื่อนำพาและจัดการศูนย์เรียนรู้ของชุมชนไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

เราเชื่อว่า หากผู้นำชุมชนสามารถรองรับเอาความคิดต่าง ๆ ตัวอย่างการดำเนินการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่นำร่องไปใน 5 พื้นที่นี้ ไปปรับใช้เพื่อดำเนินงานกับ ศูนย์อินเทอร์เน็ต หรือศูนย์การเรียนรู้แห่งใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ในที่สุดประเทศไทยจะได้มีเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างยั่งยืนได้

ขั้นตอนของการ ริเริ่ม-ปฏิบัติ-ต่อยอด จะต้องมีการวางแผนที่ดีในการดำเนินงาน นำสู่การปฏิบัติอย่างเป็นลำดับขั้นตอน คำนึงถึงความสำคัญก่อนหลัง มีความต่อเนื่องสอดคล้องกัน มิได้ปรับเปลี่ยนอย่างทันทีทันใด ดำเนินงานลักษณะที่บูรณาการเกี่ยวเนื่องกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งต้องมีการติดตามและประเมินผลอยู่ตลอดเวลา ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว ผลที่เกิดขึ้นจะเป็นข้อมูลป้อนกลับสำหรับนำมาใช้เพื่อการปรับปรุงเทคนิค และวิธีการให้ศูนย์ฯ สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้ต่อไป

ต้นแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกับ กทช. (Learning Center for Community) ในครั้งนี้ หมายถึง อาคาร สถานที่ หรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และบุคลากร ประชาชนในศูนย์ฯ ซึ่งเอื้อและสนับสนุนให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของศูนย์ฯ ที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน เช่น คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต สื่อ สารสนเทศ

ต่างๆ ตลอดจนดำเนินกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของคนทั้งภายในหรือนอกชุมชน หรือเพื่อเชื่อมโยงกับสังคมภายนอกได้อย่างสะดวก และตรงกับความต้องการ อันจะส่งเสริมให้เกิดเป็นเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ต่อไป

อ้างอิง

- [1] เขาวนดิศ อัสวกุล และคณะวิจัย .เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 4 “ การสร้างเครือข่ายขยายความคิด จับมือกัลยาณมิตรสู่การเรียนรู้ร่วมกันอย่างยั่งยืน”. ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 13-14 สิงหาคม 2554
- [2] ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. รายงานการประเมินผลการดำเนินโครงการฉบับสมบูรณ์โครงการศูนย์การเรียนรู้คู่ชุมชนกับ กทช. ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กันยายน 2554
- [3] เว็บไซต์สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). <http://www.rdpb.go.th/RDPB/Default.aspx>

คณะนักวิจัยผู้เขียนบทความ

- [1] ดร.เขาวนดิศ อัสวกุล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาวิศวกรรมไฟฟ้า คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ
- [2] ดร.อเนกพล เกื้อมา, นักวิจัยชำนาญการ สถาบันวิจัยสังคม คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ
- [3] ว่าที่ ร.ต.สมโภชน์ รอดวงษ์, นักวิทยาศาสตร์ชำนาญการ ภาควิชาวิศวกรรมไฟฟ้า คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ
- [4] นายณัฐ กาญจนศิริ, นักวิชาการคอมพิวเตอร์ปฏิบัติการ ภาควิชาวิศวกรรมไฟฟ้า คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ
- [5] นายธีรพงษ์ ประทุมศิริ, เจ้าหน้าที่บริการการศึกษา (ครูชำนาญการ) ภาควิชาวิศวกรรมไฟฟ้า คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ

กิตติกรรมประกาศ

คณะนักวิจัยที่ปรึกษา โครงการศูนย์การเรียนรู้คู่ชุมชนกับ กทช. ขอขอบคุณ

- สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.)
- คณะทำงาน สำนักงาน กสทช.
- หน่วยงานต้นสังกัดของคณะนักวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย